

قرادادها

قرادادها

قراداد رویتر

قراداد رویتر در ۱۸ ج ۲ / ۱۲۸۹ (۲۵ جولای ۱۸۷۲) بین ژولیوس رویتر و سپهسالار و جمعی از وزیران ایران امضاء شد، بموجب این قرارداد بهره‌برداری از کلیه منابع زیرزمینی ایران (بجز طلا و نقره) و امتیاز قرارداد راه آهن سراسری به رویتر واگذار شد و براساسی قرارداد مزبور سرنوشت اقتصادی و سیاسی ایران را با انگلیس بصورتی بی سابقه پیوند می داد لیکن پس از بازگشت ناصرالدین شاه از سفر اول اروپا جمعی از روحانیان و شاهزادگان برهبری حاج ملا علی کنی و سید صالح عرب با دستیاری فرهاد میرزا معتمدالدوله عموی شاه (که در نخستین مسافرت شاه به اروپا مقام نیابت سلطنت داشت) و انیس الدوله همسر متنفذ شاه برضد قرارداد برخاستند و گروهی از مردم به پیروی روحانیان شورشی برپا کردند که سرانجام منجر بعزل سپهسالار و موقوف ماندن قرارداد گردید. (سند شماره ۱۲)

گزارش میرزا حسینخان سپهسالار

نامه میرزا حسینخان سپهسالار و دستور ناصرالدین شاه درباره ابطال قرارداد رویتر (مربوط بسال ۱۲۹۱ ق)

«قربان خاکپای جواهر آسای اقدس همایون مبارکت شوم - غلام خانزاد از بدایت سن که همت ملوکانه در تربیت فدوی مبذول فرمودید همیشه خدمت به خیال مبارک را سرمایه ترقی خود قرار داده بقدر ذره از رأی و فرموده همایونی تا این دقیقه که بعرض این عریضه جسارت می ورزم انحراف نجسته ام و تا زنده ام انشاءالله نخواهم جست و جاده فلاح و نجات همین فقره را دانسته ام و یقیناً سهو نکرده ام و هر خدمتی از بزرگ و کوچک که باینغلام رجوع فرموده اید بدون اینکه هر دقیقه مصدع اوقات مبارک شوم و خدمت فروشی نمایم در صدد انجام خدمت و فرمایش بوده ام به اعتقاد این که نتیجه عمل خود معرف کار خواهد گردید.

از جمله فقره ابطال قرارنامه راه آهن است چون رأی مبارک به برهم زدن این عمل علاقه گرفته است و قصد خودداری ندارم و مشغول کار هستم از آنچه دیشب در مجلس گذشت بعرض آستان مبارک رسیده است، بهمانقدرها اکتفا نکردم امروز بعدازظهر باز فرستاده وزیر مختار انگلیس را

احضار منزل خود نمودم و تجدید مذاکره با او کردم و لزوم اعلان نامه ابطال قرارنامه را در روزنامه طهران با او بمیان آوردم بطورهای خوب و با شأن و او را با خودم در این فقره متفق و متحد نمودم و فردا تلغراف ثانوی را به رویتز خواهم کشید و مسوده اعلان نامه را حاضر نموده به اقسام متعدد و مختلف و بعرض خاکپای مبارک می‌رسانم هر یک را که مناسب و صلاح دیدند فوراً در روزنامه دارالخلافه طبع شده منتشر می‌گردد و خاطر مبارک مطمئن شده به جاجرود تشریف خواهند برد.

این فقره را نیز بطور لزوم عرضه می‌دارم که بنمک مبارک همایونی و به صاحب عزای امشب قسم است اشخاصی که قلب مبارک را از بابت ملت متزلزل می‌سازند پولتیک و اجرای مقصود خودشان را در آن دیده‌اند والا ملت بیچاره مطیع و پادشاه پرست و از آنچه بوقوع رسیده است در کمال تألم و تأسف می‌باشند و بهیچوجه خیالی جز آسودگی و امنیت ندارند و بر ضد مؤسسين این حرکات و اعمال هستند، اگر باور ندارید چند نفر جاسوس بی غرض صدیق میان شهر بفرستید تا از افکار عامه از روی حقیقت خاکپای مبارک را استحضار بدهند و قلب همایونی آسوده شود، واللہ باللہ تالله هیچ نقلی نیست و عامه مردم ساکت و راحت می‌باشند، مگر چند نفری که آنها هم از چند روز قبل خیلی حساب می‌برند و با احتیاط حرکت می‌نمایند. زیاده جسارت ندارد، خداوند جان و مال و هر چه در دنیا دارم به تصدق وجود مبارک نماید - آمین ثم آمین - امرالاقدمس الاعلی مطاع مطاع مطاع.»

نوشته ناصرالدین شاه

«جناب مشیرالدوله خدا شاهد است شما را نوکر بی مثل برای دولت می‌دانم و کمال الثفات را داشته و دارم و در حقیقت من و شما و همه باید دست بدست داده شب و روز در فکر ترقی دولت باشیم و همه شریک غم و شادی دولت باشیم.

اعلان ابطال در این اوقات لزوم دارد، اگر لزوم نمی‌داشت من این همه اصرار نمی‌کردم، شما هم الحمدلله در کمال خوبی انجام داده‌اید، مسوده‌ها را بنظر برسانید هر کدام پسندیده شد اعلام می‌شود و بالکلیه خیالات عامه تسکین یافته قرارهای خوب میتوان داد. (سند شماره ۱۲) (۱)

ارفع الدوله سرکنسول ایران در انگلیس به امین‌السلطان نوشته است که آقای پالیاکوف از طرف کمپانی روس میخواهد درباره امتیاز راه‌آهن با دولت ایران مذاکره و قراردادی منعقد کند.

نامه ارفع الدوله

نامه ارفع الدوله سرکنسول ایران در تفلیس درباره معرفی دو نفر نماینده کمپانی راه آهن روس به

امین السلطان

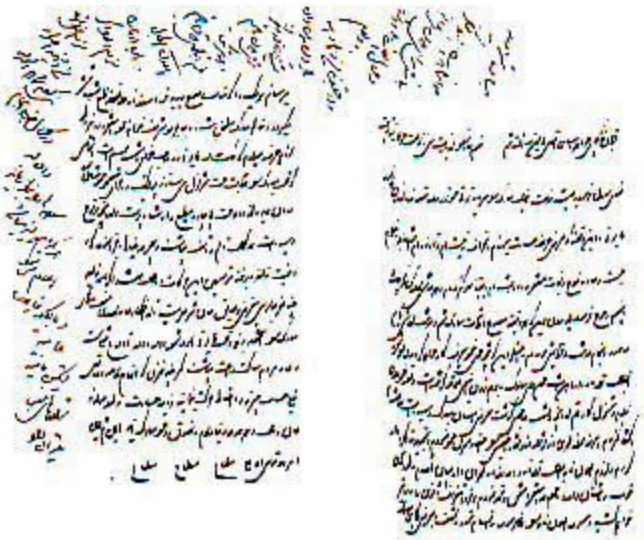
«هو - قربان حضور مبارکت گردهم موسیو رافالوویچ و موسیو پالیاکوف از طرف کمپانی روس که در پترزبورگ منعقد شده است بوکالت مطلقه بدارالخلافه آمده و در خصوص امتیاز نامه راه آهن می خواهند از حضور باهرالتور مبارک حضرت مستطاب اشرف اعظم روحی فداء شرفیابی حاصل کرده عرایض خودشان را بعرض عاکفان آستان مبارک برسانند و مستدعی تعیین وقت هستند. معلوم است که از راه مرحمت آنها را بار حضور داده و وقت مناسبی معین خواهند فرمود که مطالبشان را برسانند - زیاده جسارت نمی ورزد - چاکر خانه زاد - رضا - بیستم شهر جمادی الاول ۱۳۰۷ از تفلیس». زیر نامه ارفع الدوله بخط اتابک برای ناصرالدین شاه نوشته شده است.

«رافالویچ و پولیاکف دیروز وارد طهران شدند کاغذی هم به خانه زاد نوشته بودند و وقت خواسته بودند که برحسب تکلیفی که از دولیشان دارند مطالب خودشان را به این خانه زاد اظهار کنند، جواب دادم که ناخوش بستری به این جهت ممکن نیست تا سه چهار روز دیگر ملاقات شود.» (سند شماره ۱۳)^(۱)

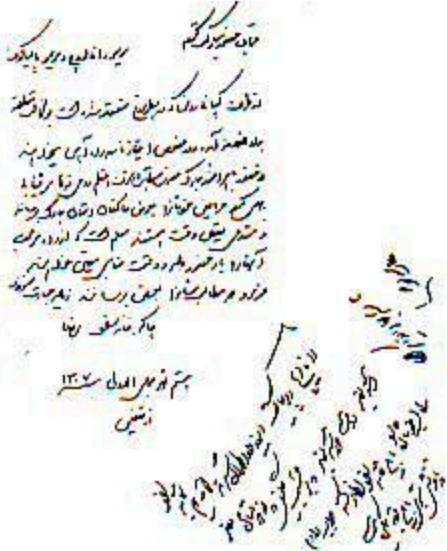
راپرت سپهسالار درباره تلگراف لرد دربی (Lord Derby) وزیر خارجه انگلیس و گفتگو با

تامسن (Tamson) وزیر مختار انگلیس در موضوع احداث راه آهن بوسیله روس ها در ایران

«قربان خاکپای جواهرآسای اقدس همایون مبارکت شوم - دیروز برحسب امر وارده ملوکانه روحنا فداء مستر طامسن وزیر مختار انگلیس را در اردوی نظامی نزد خود دعوت نمودم و در ساعت موعود حاضر شد، قبل از آنکه غلام خانه زاد افتتاح مطلب نماید مشارالیه تلغرافی از جیب خود بیرون آورد گفت: امروز صبح از لارد دربی وزیر امور خارجه رسیده است، لازم است از هر چیز اولاً بشما ابلاغ نمایم که بعرض خاکپای مبارک برسانید، لارد دربی می نویسد: شنیده ام کمپانی روس آمده و تکلیف ایجاد راه آهن در ایران می نماید و سفارت روس این کار را مثل امورات رسمی مداخله نموده و می خواهد به اصرار و ابرام اعلیحضرت همایونی را مجبور به امضای قراردادنامه مزبور بنمایند، شما مامورید بهر وسیله که ممکن است به اعلیحضرت همایونی اطمینان و جسارت بدهید که احدی نمی تواند با این وسایل شما را در صورتیکه میل نداشته باشید و ادار قبول قرارنامه که مغایر منافع حالیه و آتیه خودتان بدانید نماید و دولت انگلیس در همه جا و همه قسم با شما خواهد بود.

سند شماره ۱۲ - دربارہ قرارداد رویتر و دستور ناصرالدینشاہ دربارہ فتح آن

سند شماره ۱۳ - نامہ ارفع الدولہ دربارہ نمایندہ کمپانی واہن روسیہ

فدوی خانه‌زاد در جواب گفتیم: بوسیلهٔ اول این فقره را بعرض خاکپای انور اقدس اعلی روحنا فداه خواهیم رسانید و سرکار اقدس همایونی نیز در کمال جد و ایستادگی در حفظ منافع دولت و مملکت خودشان دوام و قوام دارند و از این اظهار و موافقت دولت انگلیس عجبالتاً من اظهار ممنونیت می‌نمایم، تا بعد از عرض هر فرمایشی که رسید بشما اخبار می‌کنم. بعد فدوی خانه‌زاد دستخط مبارک را بیرون آورده بجهت مشارالیه قرائت نمودم و در هر سطر و فصلی می‌گفت صحیح و مطابق واقع مرقوم فرموده‌اند و هیچ شبهه نیست که آنچه مرقوم فرموده‌اند از روی کمال بصیرت و خیر طرفین است، بعد از آنکه دستخط مبارک تمام شد از روی حقیقت و صمیمی مدتی از عقل و بصیرت و ذکاوت و اطلاعات پولتیکیهٔ همایونی تمجید و توصیف کرد بعد رئوس فرمایشات ملوکانه را مجدداً از فدوی پرسید و بخط خود یادداشت کرد و گفت دو روز دیگر چاپارها می‌رود به لندن و این دو روزه مشغله زیاد دارم از شما مهلت می‌خواهم دو روز بمن فرصت بدهید فکرهای خود را نموده بعد جواب میدهم که بخاکپای مبارک عرضه دارند، و گویا میخواست فوراً بدولت خود تلغراف نموده رأی آنها را تحصیل کرده جواب بدهد، لکن فقرهٔ تقویت جسمانی را که سرکار اقدس ملوکانه روحنا فداه بعد از مرقوم فرمودن قلم کشیده بودند، غلام خانه‌زاد او را هم بجهت مشارالیه قرائت نمودم و لازم بود، بعد شرح مفصلی از حرکات عثمانی‌ها و لجاجت آنها و کارهای تازه که در سرحد خوی و کردستان کرده‌اند گفتیم، همهٔ آنها را بخط خود یادداشت می‌کرد و یقین تلغراف مشارالیه به لندن و اسلامبول هر دو رفت و بعد از چند روز که جواب خواهد آورد، فوراً بعرض خاکپای مبارک همایونی روحنا فداه خواهیم رسانید. الامر الاقدس الاعلی مطاع مطاع مطاع - غلام خانه‌زاد حسین».

ناصرالدین شاه در بالای گزارش سپهسالار نوشته است: جناب مشیرالدوله، از تلگراف لارد دربی و تفصیل مذاکرات خودتان با طامسن اطلاع حاصل شد اظهار ممنونیت از جانب من هم بکنید، اما ملتفت باشید زیاد که از این تلگراف و صحبت‌ها با طامسون در فقرهٔ راه‌آهن ابداء سفارت روس اطلاع حاصل نکند. بعد از این طامسون در جواب دستخط هرچه جواب بدهد زود ما را اطلاع بدهید. نمیدانم با متیغ افندی چرا مذاکره نکرده‌اید زیاد فرمایشی نبود.» (سند شماره ۱۴) (۱)

وقتی که امیرکبیر به صدارت رسید تصمیم گرفت سفرای دائمی به پایتخت‌های کشورهای بزرگ دنیا بفرستد و در مرحله اول سفارت ایران را در اسلامبول و روسیه و لندن دایر کرد.

بعد از امیر کبیر سفارت ایران در فرانسه و اطریش و آلمان دایر گردید.

آمریکا نیز در سال ۱۸۷۵ (۱۲۳۷ ق) با ایران رابطه برقرار کرد و قراردادی بین دو کشور به امضاء رسید. کنگره آمریکا در سال ۱۸۸۲ بالاخره با ایجاد سفارتخانه در ایران موافقت کرد. قرارداد ایران و آمریکا در طرز رفتار طرفین یا سفرا و نمایندگان سیاسی یکدیگر، مبتنی بر همان اصول قرارداد ترکمانچای میان ایران و روسیه بود و حق قضاوت کنسولی (کاپیتولاسیون) را در ایران بدولت آمریکا می داد. متن این قرارداد که در ناسخ التواریخ جزء وقایع سال ۱۲۷۳ هجری قمری درج گردیده بشرح زیر است:

«چون اعلیحضرت کیوان رفعت، خورشید رایت، فلک رتبت، گردون حشمت، خسرو اعظم، خدیو انجم حشم، جمشیده جاه دارادستگاه وارث تاج و تخت کیان، شاهنشاه اعظم بالاستقلال کل ممالک ایران و رئیس ممالک مجتمعه امریک شمالی هر دو علی السویه تمنا و ارادات صادقانه دارند که روابط دوستی فیما بین دولتین برقرار و بواسطه عهد دوستی و تجارتی که بالسویه نافع و سودمند تبعه دولتین قوی بنیان خواهد بود، موثت و اتحاد جانبین را مستحکم سازند لهذا برای تقدیم این کار اعلیحضرت شاهنشاه کل ممالک ایران جناب مجدت و فخامت نصاب امین الملک فرخ خان ایلچی کبیر دولت علیه ایران صاحب نشان تمثال همایون و حمایل مخصوص آن و حامل کمر مکمل بالماس، و رئیس ممالک مجتمعه امریک شمالی، کارول اسپنس و زیر ممالک مجتمعه مزبوره، مقیم دربار دولت عثمانی را وکلای مختار خود تعیین کردند و ایشان بعد از آنکه اختیار نامه های خود را مبادله کردند و موافق قاعده و شایسته دیدند فصول آتیه را برقرار نمودند:

فصل اول - بعدالایوم فیما بین دولت علیه ایران و رعایای آن دولت و دولت و رعایای ممالک مجتمعه امریک شمالی دوستی صادقانه و اتحاد محکم برقرار خواهد بود.

فصل دوم - سفرای کبار و ماموران دیپلماتیک که از هر یک از دولتین معاهدتین بخواهند بدربار یکدیگر مامور مقیم سازند همان رفتار و سلوکی که در حق سفرای کبار و مامورین دیپلماتیک دول متحابه و اتباع آنها معمول می شود همان رفتار نیز در حق سفرای کبار و مامورین دیپلماتیک و اتباع آنها معمول میشود و بهمان امتیازات مجری و محفوظ خواهد بود.

فصل سیم - تبعه دولتین متعاهدتین از قبیل سیاحان و تجار و پیشه ور و غیرهم که در مملکتین محروستین سیاحت یا توقف نمایند بالسویه از جانب حکام ولایات و وکلای طرفین بعزت و حمایت قادرانه بهره مند خواهند گردید و در هر حال سلوکی که نسبت باتباع دول کامله الوداد منظور می شود، در حق ایشان نیز منظور خواهد شد و بالمعاوضه مأذون و مرخصند که هرگونه اقمشه و

امتنعه و محصولات چه از راه دریا و چه از راه خشکی به مملکت یکدیگر بیاورند و از مملکت یکدیگر ببرند و بفرستند و مبیعه و معاوضه نمایند و بهره‌داری از بلاد مملکتین که خواهند حمل و نقل نمایند. لکن این مقررات که تجار طرفین که اقدام تجارت داخله مملکتین نمایند، در خصوص تجارت مزبوره مطیع قوانین آن ملکی که محل تجارت مزبوره می‌باشد خواهند بود و در صورتیکه یکی از دولتین متعاهدتین بعد از این درباب تجارت داخله امتیازات تازه بر عایای سایر دول بدهد همان امتیازات نیز داده خواهد شد بر عایای هر یک از این دو دولت که در ممالک دیگری مشغول تجارت داخله باشند.

فصل چهارم - هرگونه امتنعه و اقمشه که اتباع دولتین متعاهدتین به مملکت یکدیگر نقل نمایند و یا از مملکت یکدیگر بیرون ببرند وجه گمرکی که از تجار و اتباع دول کامله الوداد حین ورود امتنعه و محصولات ایشان بولایات دولتین و حین خروج از مملکتین مطالبه می‌شود از ایشان نیز مطالبه خواهد شد و حق وجه علیحده بهیچ اسم و رسم در دولتین مطالبه نخواهد شد.

فصل پنجم - در ممالک محروسه ایران هرگاه مرافعه یا مباحثه فیما بین تبعه دولت علیه ایران و اتباع دولت ممالک مجتمعه امریک شمالی حادث شود در محلی که وکیل یا قونسول دولت مجتمعه امریک مقیم باشد مقالات متداعیین و تدقیق و تحقیق و اجرای حکم بعدل و انصاف در محکمه دولت علیه ایران که محل عادیه طی اینگونه امورات است با حضور احدی از منتسبان وکیل یا قونسول دولت ممالک مجتمعه امریک شمالی خواهد شد. در ممالک محروسه ایران اگر فیما بین اتباع دولت ممالک مجتمعه مرافعه یا منازعه روی دهد طی گفتگو و اجرای عدالت آن با التمام بعهد وکیل یا قونسول دولت ممالک مجتمعه امریک است. اگر متوقف در محل این مرافعه یا مباحثه و منازعه بوده باشد والا در مملکتی که اقرب به محل مزبور است خواهد بود وکیل یا قونسول مزبور طی این گفتگو را بروفق قوانین متداوله در ممالک مجتمعه خواهد کرد. هرگاه مرافعه یا مباحثه یا منازعه در ممالک ایران فیما بین اتباع دولت ممالک مجتمعه و تبعه سایر دول خارجه واقع شود، تحقیق و اجرای حکم آن بعهد وکلا یا قونسولهای طرفین خواهد بود. کذالک گفتگوها و منازعات که فیما بین تبعه دولت علیه ایران و اتباع ممالک مجتمعه اتفاق افتد قرار انجام و اتمام آن بنحوی خواهد بود که با اتباع دول کامله الوداد در ممالک مزبوره معمول و مرتب می‌شود، تبعه دولت علیه ایران در ممالک مجتمعه یا اتباع دول ممالک امریک شمالی در ممالک ایران اگر متهم بگناهان کبیره گردند بنحوی که در مملکتین مزبور تین با اتباع دول کامله الوداد رفتار می‌شود با ایشان نیز معمول و مرتب و قطع و دخل خواهد شد.

فصل ششم - هرگاه احدی از اتباع دولتین علیتین در مملکتین محروستین وفات یابد در صورتیکه میت را اقوام یا شرکائی باشد ترکۀ او بالتمام تسلیم ایشان خواهد شد و در صورتیکه شخص میت را قوم و شریکی نباشد متروکات او امانۀ بوکیل یا قونسول دولت متبوعه تسلیم می شود تا مشارالیه بر وفق قوانین متداوله در مملکت خود چنانکه شاید و باید در این باب معمول دارد.

فصل هفتم - دولتین معاهدتین بجهت حمایت اتباع و تقویت امور تجارت و فراهم آوردن اسباب حصول معاشرت دوستانه و عادلانه فیما بین تبعه جانبین چنین اختیار نمودند که حق داشته باشند که یک مامور دیپلماتیک در پایتخت دولتین مقیم سازند و از طرفی سه نفر قونسول برقرار نمایند، قونسولهای دولت علیه ایران در شهرهای واشنگتن و دیگر نیویورک و دیگر نیواورلشان توقف خواهند داشت و قونسولهای ممالک مجتمعه در دارالخلافه تهران و بندر بوشهر و دارالسلطنه تبریز توقف نموده این قونسولهای دولتین متعاهدین بالسویه در محل متوقفه مسکونه مملکتین محروستین از اعزازات و امتیازات و مقاماتی که قونسولهای دولتهای کامله الوداد در ممالک جانبین محفوظند بهره یاب خواهند گردید. مامور دیپلماتیک و قونسولهای ممالک مجتمع امریک رعایای دولت علیه ایران را نه آشکارا و نه در ظاهر و نه در خفیه حمایت نخواهند کرد از این اصول که در خاطر طرفین مقرر شده اصلاً تجاوزی را جایز نخواهند داشت و نیز مقرر است که اگر قونسولهای مزبوره مشغول تجارت شوند ایشان نیز مطیع خواهند بود بهمان قوانین و رسومی که سایر اشخاص رعایای دولت متبوعه ایشان که در همان محل تجارت می کنند مطیع هستند و همچنین فیما بین دولتین متعاهدتین مقرر است که عدد نوکرهای مامور دیپلماتیک و قونسولهای دولت ممالک مجتمع امریک بیشتر از آن نخواهد بود که بموجب عهد نامه برای مامورین روس در ممالک ایران معین شده است.

فصل هشتم - این عهد نامه دوستی و تجارتی که بملاحظه کمال صداقت و دوستی و اعتماد فیما بین دولتین ایران و ممالک مجتمع امریک منعقد شده است از تاریخ مبادله امضاء نامجات طرفین تا ده سال برقرار خواهد بود و اگر پیش از انقضای ده سال مذکور هیچیک از این دو دولت بموجب اعلام رسمی مبل خود را در قطع و توقیف بسفرای عهد نامه بدولت دیگر اظهار ندارد عهد نامه مزبور تا یکسال دیگر علاوه بر وعده مذکور برقرار خواهد شد و همچنین یا دوازده ماه بعد از نوشتن چنان اعلام هروقتی که اعلام مزبور ظهور نماید و کلای مختار دولتین متعاهدتین قرار میدهند که امضاء نامجات دول متبوعه خود را در اسلامبول در مدت شش ماه یا کمتر اگر مقدور

گردد مبادله نمایند. وکلای مختار دولتین متعاهدتین این عهد نامه مبارکه حاصره را به خط و مهر خود مرقوم و مختوم نمودند. این عهد نامه مبارکه در دو نسخه بزبان فارسی و انگلیسی بتاريخ یکهزار و دویست و هفتاد و سه هجری پانزدهم ربیع الثانی مطابق هزار و هشتصد و پنجاه و شش عیسوی در اسلامبول مرقوم گردید»^(۱)

ناصرالدین شاه برای اولین دفعه حسین قلیخان صدرالسلطنه را بعنوان سفارت به آمریکا فرستاد و او از آنجا گزارشی برای او فرستاده است.

مکاتباتی هم بین رئیس جمهور آمریکا و ناصرالدین شاه وجود داشته که وسیله ادامه روابط سیاسی و تجارتي گردیده است. اسناد ۱۵ - ۱۶ ۱۷

نامه مقرر مان صدرالسلطنه بحر
موقی السلطنه ناصرالدین شاه به آمریکا

بنام شاهنشاهی ایران

۱۲۰۶

درست مرقوم گردید که این عهد نامه مبارکه را به خط و مهر خود مرقوم و مختوم نمودند. این عهد نامه مبارکه در دو نسخه بزبان فارسی و انگلیسی بتاريخ یکهزار و دویست و هفتاد و سه هجری پانزدهم ربیع الثانی مطابق هزار و هشتصد و پنجاه و شش عیسوی در اسلامبول مرقوم گردید»^(۱)

سند شماره ۱۵ - گزارش صدرالسلطنه سفیر ایران در آمریکا به ناصرالدین شاه

جمهوری فدرال ایران

جمهوری فدرال ایران

تقسیمات استانی
 در جمهوری فدرال ایران
 این تقسیمات استانی در جمهوری فدرال ایران
 بر مبنای معیارهای زیر انجام شده است
 ۱- مساحت و جمعیت
 ۲- موقعیت جغرافیایی
 ۳- امکانات اقتصادی و اجتماعی
 ۴- مراکز اداری و آموزشی
 ۵- مراکز علمی و فرهنگی
 ۶- مراکز صنعتی و بازرگانی
 ۷- مراکز خدماتی و رفاهی
 ۸- مراکز ورزشی و تفریحی
 ۹- مراکز بهداشتی و درمانی
 ۱۰- مراکز فرهنگی و هنری
 ۱۱- مراکز علمی و تحقیقاتی
 ۱۲- مراکز صنعتی و تولیدی
 ۱۳- مراکز خدماتی و رفاهی
 ۱۴- مراکز ورزشی و تفریحی
 ۱۵- مراکز بهداشتی و درمانی
 ۱۶- مراکز فرهنگی و هنری
 ۱۷- مراکز علمی و تحقیقاتی
 ۱۸- مراکز صنعتی و تولیدی
 ۱۹- مراکز خدماتی و رفاهی
 ۲۰- مراکز ورزشی و تفریحی
 ۲۱- مراکز بهداشتی و درمانی
 ۲۲- مراکز فرهنگی و هنری
 ۲۳- مراکز علمی و تحقیقاتی
 ۲۴- مراکز صنعتی و تولیدی
 ۲۵- مراکز خدماتی و رفاهی
 ۲۶- مراکز ورزشی و تفریحی
 ۲۷- مراکز بهداشتی و درمانی
 ۲۸- مراکز فرهنگی و هنری
 ۲۹- مراکز علمی و تحقیقاتی
 ۳۰- مراکز صنعتی و تولیدی
 ۳۱- مراکز خدماتی و رفاهی
 ۳۲- مراکز ورزشی و تفریحی
 ۳۳- مراکز بهداشتی و درمانی
 ۳۴- مراکز فرهنگی و هنری
 ۳۵- مراکز علمی و تحقیقاتی
 ۳۶- مراکز صنعتی و تولیدی
 ۳۷- مراکز خدماتی و رفاهی
 ۳۸- مراکز ورزشی و تفریحی
 ۳۹- مراکز بهداشتی و درمانی
 ۴۰- مراکز فرهنگی و هنری
 ۴۱- مراکز علمی و تحقیقاتی
 ۴۲- مراکز صنعتی و تولیدی
 ۴۳- مراکز خدماتی و رفاهی
 ۴۴- مراکز ورزشی و تفریحی
 ۴۵- مراکز بهداشتی و درمانی
 ۴۶- مراکز فرهنگی و هنری
 ۴۷- مراکز علمی و تحقیقاتی
 ۴۸- مراکز صنعتی و تولیدی
 ۴۹- مراکز خدماتی و رفاهی
 ۵۰- مراکز ورزشی و تفریحی
 ۵۱- مراکز بهداشتی و درمانی
 ۵۲- مراکز فرهنگی و هنری
 ۵۳- مراکز علمی و تحقیقاتی
 ۵۴- مراکز صنعتی و تولیدی
 ۵۵- مراکز خدماتی و رفاهی
 ۵۶- مراکز ورزشی و تفریحی
 ۵۷- مراکز بهداشتی و درمانی
 ۵۸- مراکز فرهنگی و هنری
 ۵۹- مراکز علمی و تحقیقاتی
 ۶۰- مراکز صنعتی و تولیدی
 ۶۱- مراکز خدماتی و رفاهی
 ۶۲- مراکز ورزشی و تفریحی
 ۶۳- مراکز بهداشتی و درمانی
 ۶۴- مراکز فرهنگی و هنری
 ۶۵- مراکز علمی و تحقیقاتی
 ۶۶- مراکز صنعتی و تولیدی
 ۶۷- مراکز خدماتی و رفاهی
 ۶۸- مراکز ورزشی و تفریحی
 ۶۹- مراکز بهداشتی و درمانی
 ۷۰- مراکز فرهنگی و هنری
 ۷۱- مراکز علمی و تحقیقاتی
 ۷۲- مراکز صنعتی و تولیدی
 ۷۳- مراکز خدماتی و رفاهی
 ۷۴- مراکز ورزشی و تفریحی
 ۷۵- مراکز بهداشتی و درمانی
 ۷۶- مراکز فرهنگی و هنری
 ۷۷- مراکز علمی و تحقیقاتی
 ۷۸- مراکز صنعتی و تولیدی
 ۷۹- مراکز خدماتی و رفاهی
 ۸۰- مراکز ورزشی و تفریحی
 ۸۱- مراکز بهداشتی و درمانی
 ۸۲- مراکز فرهنگی و هنری
 ۸۳- مراکز علمی و تحقیقاتی
 ۸۴- مراکز صنعتی و تولیدی
 ۸۵- مراکز خدماتی و رفاهی
 ۸۶- مراکز ورزشی و تفریحی
 ۸۷- مراکز بهداشتی و درمانی
 ۸۸- مراکز فرهنگی و هنری
 ۸۹- مراکز علمی و تحقیقاتی
 ۹۰- مراکز صنعتی و تولیدی
 ۹۱- مراکز خدماتی و رفاهی
 ۹۲- مراکز ورزشی و تفریحی
 ۹۳- مراکز بهداشتی و درمانی
 ۹۴- مراکز فرهنگی و هنری
 ۹۵- مراکز علمی و تحقیقاتی
 ۹۶- مراکز صنعتی و تولیدی
 ۹۷- مراکز خدماتی و رفاهی
 ۹۸- مراکز ورزشی و تفریحی
 ۹۹- مراکز بهداشتی و درمانی
 ۱۰۰- مراکز فرهنگی و هنری

سند شماره ۱۶- نامه رئیس جمهور آمریکا به ناصرالدین شاه

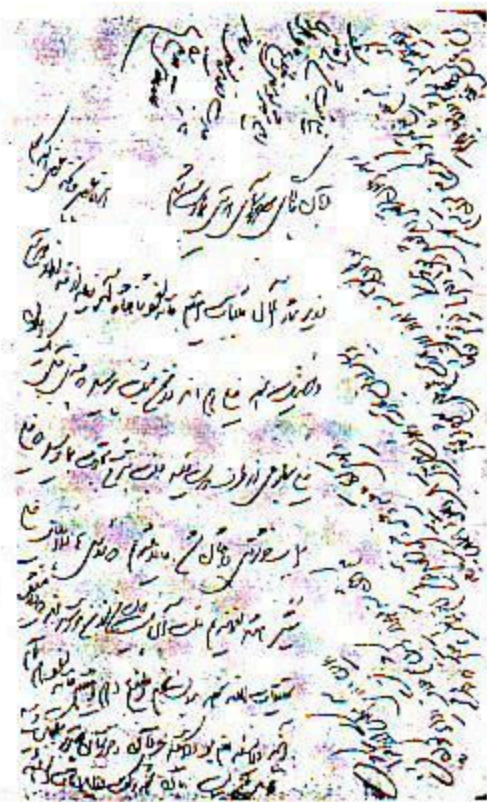
گزارش امین السلطان درباره ملاقات با وزیر مختار آلمان و اعلام نظر دولت متبوع وی نسبت به افتتاح راه تجارتي کارون.

«قربان خاکپای جواهر آسای اقدس همایونت شوم، امروز عصر چنانچه عرض کرده بودم وزیر مختار آلمان بملاقات این غلام خانه زاده شاهنشاه آمده زیاده از حد از اظهار دوستی و خصوصیت نموده خیلی هم مانده، در ضمن صحبت پرسید که چندی قبل یک اعلان خیلی مطبوعی از طرف دولت علیه نسبت بترقی تجارت بما رسید که خیلی اسباب خوشوقتی و امتنان شد حالا میشتویم که روسها در این باب خیلی متغیر هستند نفهمیدیم علت آن چیست؟»

دولت من از من خواسته اند که در این فقره تحقیقات لازم را نموده بدولت خودم اطلاع دهم. این غلام خانه زاده هم تمام آنچه در این مسئله لازم بود از اینکه عربستان و خوزستان چقدر مملکت وسیع حاصل خیزی است بیان نموده و گفت در این اوقات اراده همایون به آبادی مملکت قرار گرفته است، حکم ساختن سد اهواز و کشیدن سیم تلگراف و دایر کردن پست و تسهیل راه قافله و غیره و غیره فرمودند، در ضمن آنهم بواسطه مدخلیتی که داشت و اسباب رونق تجارت و سهولت حمل و نقل مال التجاره این مملکت بخارجه است رود کارون را تا سد اهواز برای تجارت عموم ملل مفتوح

فرمودند و بهمه اعلان فرمودند، این تفصیل این فقره است دیگر من از تغییر روسها خبر ندارم، خیلی تمجید کرد و گفت خیلی ممنون شدم از اینکه حقیقتاً مسئله معلوم شد و روسها ابداً حق دخالت ندارند، خیلی صحبت شد ولی خانه زاد این مختصر را محض اطلاع خاطر همایون جسارت ورزیده بعرض رساند - الامر الاقدس الاعلی مطاع. سند شماره ۱۷

«ناصرالدین شاه در پشت این گزارش نوشته است - جناب امین السلطان - اظهارات وزیر مختار آلمان معلوم شد حقیقتاً همین است که ایلچی آلمان می گوید، روسیه در هیچ جا و هیچ دولتی رو ندارد که بگویند ما برای چه متغیر هستیم و ابداً حق ندارند و همه آنها را تویخ می کنند، تفصیل را انشاءالله زبانی فردا شب در دوشان تپه بعرض برسانید و فردا انشاءالله کار را با «ولف» تمام بکنید، مصلحت است و کارها بهتر خواهد شد.» (سند شماره ۱۸)

سند شماره ۱۷ - گزارش امین السلطان در خصوص ملاقات با وزیر مختار آلمان

سند شماره ۱۸ - دستور ناصرالدین شاه به امین‌السلطان

انجمن‌های مخفی

انجمن‌های مخفی

در دوران سلطنت ناصرالدین شاه برای نخستین بار دسته‌ای قدرت نامحدود شاه و اجحافات و ستم طبقه حاکم را مورد اعتراض قرار دادند و در صدد برآمدند تا راز موفقیت کشورهای اروپایی را دریابند و با تقلید از روش آنها از دخالت کشورهای خارجی در امور ایران و ظلم حکام جلوگیری کنند. عواملی باعث پیدایش این اندیشه گردید، از جمله ناتوانی ایران در مقابل تجاوز همسایگانش، آشفتگی اوضاع مالی و اصلاح امور مالی از طریق قروض خارجی و اعطای امتیازات مختلف به کشورهای اروپایی و اتباع آنها از مسافرت جوانان و شخصیت‌های مختلف به خارج کشور و اطلاع از طرز حکومت در آن ممالک این نتیجه معلوم گردید که ایران برای رهایی از نابسامانیها چاره‌ای جز تغییر وضع حکومت ندارد. ناصرالدین شاه نیز با اطلاع از طرز تفکر جوانان و آنهایی که به خارج از کشور سفر کرده بودند در فکر اصلاح وضع مملکت افتاد و برای اولین بار اداره امور مملکت را به عهده هیئتی گذاشت که هرکدام امور یکی از وزارتخانه‌ها را تحت نظر داشته باشند و از نتایج کار خود او را مطلع سازند. میرزا ملکم خان که بعدها ناظم‌الدوله لقب گرفت و همچنین سید جمال‌الدین اسدآبادی هم نقش مهمی در تنویر افکار داشته‌اند. مستشارالدوله طی نامه‌ای به مظفرالدین میرزا ولیعهد هشدار داد که قدرت پادشاهی با

عملکردهای دربار و طرز حکومت دیگران از هم پاشیده است و ایران فقط می تواند با وضع قوانین و ایجاد اصلاحات از خطراتی که تهدیدش می کند رهایی یابد.

گروههای مختلف در تهران و شهرستانها به نام انجمن های ملی در جستجوی راه رهایی از استبداد و بدست آوردن آزادی و عدالت اجتماعی بودند.

در شبنامه هایی که از طریق انجمن ها انتشار می یافت به ظلم و فساد در کشور اعتراض می کردند و مقالاتی در اینخصوص برای روزنامه های خارجی هم می فرستادند.

بعضی از روزنامه های ایرانی که در خارج منتشر می گردید از جمله جیل المثنی در کلکته، اختر در اسلامبول و قانون در لندن نقش مؤثری در تنویر افکار آزادیخواهی داشته اند.

در سال ۱۳۲۲ یک کتابخانه ملی در تهران تأسیس شد که میرزا آقا اصفهانی و ملک المتکلمین حاجی سید نصراله تقوی و میرزا محمدعلیخان نصرت السلطنه در تشکیل آن نقش مؤثر داشته اند این کتابخانه مرکز تجمع اصلاح طلبان گردید.

انجمن های مخفی در شهرستانها نیز تشکیل شد در اصفهان انجمنی بوسیله ملک المتکلمین و آقا سید جمال الدین به وجود آمد.

در اصفهان انجمنی دیگر به نام (شرکت اسلامی) تشکیل گردید که هدف آن تشویق صنایع محلی و ملی و ترویج قوانین اسلامی بود.

انجمن دیگری بوسیله سید حسن عدالت مدیر روزنامه الحدید به وجود آمد و میرزا محمدعلی خان تربیت کتابخانه ای بنیاد نهاد که محل اجتماع ترقیخواهان و آزادیخواهان گردید. وقتی شاه برای مخارج سفرش به اروپا از روسیه وام گرفت ناراضایتی مردم از حکومت شدیدتر شد.

در سال ۱۳۲۲ ق گروهی مرکب از ۶۰ نفر دور هم جمع شدند که بیشتر آنها از طبقات مذهبی بودند هدف آنها سرنگونی حکومت استبدادی بود و همگی سوگند خوردند که برای استقرار قانون و عدالت تلاش و کوشش کنند و معتقد بودند که ملت ایران یا باید در راه استقلال و آزادی بکوشد و یا تن به استبداد و اسارت خارجی بدهد.

اعضای انجمن وظیفه داشتند که برای تنویر افکار عمومی و گسترش تعلیم و تربیت و ذکر مزایای حکومت قانونی، فعالیت و کتابهایی را که در زمینه انقلابات کشورهای دیگر نوشته شده ترجمه و منتشر نمایند.

در سال ۱۳۲۲ ق یک انجمن مخفی از طبقات مذهبی تشکیل گردید که بر علیه فساد داخلی و نفوذ خارجی فعالیت می کرد.

این انجمن وظیفه داشت که مجموعه قوانینی مشتمل بر وظایف وزراء و محدود کردن اختیارات حکام تدوین نماید.

در این انجمن این موضوع مورد نظر بود که استبداد و ظلم حکومت داخلی و نفوذ قدرتهای خارجی به خصوص روس و انگلیس اسلام را تهدید می‌کند و باید در این باره به مبارزه پرداخت. در این انجمن اساسنامه‌ای تنظیم گردید، هدف انجمن آگاه کردن مردم نسبت به حقوقشان و از بین بردن ظلم و جستجوی طرق اصلاح امور کشور بوده است.

مسلمانان، زردشتیان، یهودیان، مسیحیان در صورتی که ایرانی الاصل بودند می‌توانستند به عضویت انجمن درآیند.

«انجمن در ظل نام مقدس حضر مهدی (عج) تشکیل خواهد شد و هیچ شخصی به عنوان رهبر تعیین نخواهد گردید دیگر آنکه احترام علمای تمام فرق مذهبی برای انجمن ضروری است.»
در ماه صفر ۱۳۲۳ ق گروهی از تجار در آستانه شاه‌عبدالعظیم بست نشستند و علت آن نارضایتی مردم از اداره گمرکات و مسیو نوز بلژیکی بود و عریضه‌ای هم به عین‌الدوله صدراعظم نوشتند و اجرای مواد زیر را تقاضا کردند.

۱- تدوین یک قانون اساسی مبتنی بر عدل و تاسیس عدالتخانه

۲- تجدید نظر در تحدید مالکیت‌های بزرگ و ثبت املاک

۳- تعدیل منصفانه اخذ مالیات از مردم

۴- اصلاح آرتش

۵- تنظیم قوانین برای انتخاب حکام و تعیین وظایف و اختیارات آنان

۶- اصلاح و ترویج تجارت داخلی

۷- تصفیه گمرک از عناصر ناصالح

۸- بهبود در امر تهیه خواروبار

۹- تصویب قانون برای تأسیس مدارس فنی و برپایی کارخانه‌ها و بهره‌برداری از معادن

۱۰- تعیین وظایف وزارت امور خارجه

۱۱- اصلاح حقوق و مواجب

۱۲- تحدید اختیارات وزراء و وزارتخانه‌ها

عده دیگری از روشنفکران انجمن مخفی به نام انصار برای اصلاح وضع موجود و حمایت از مجلس شورای ملی و مخالفت با مستبدان تشکیل دادند.

نظامنامه انجمن مخفی انصار

«بسم الله الرحمن الرحيم - قل اللهم مالك الملك تؤتی الملك من تشاء و تنزع الملك ممن تشاء و تعزمن تشاء الی آخر آیه - برای هر عده که در یک مقصد مشی می‌کنند مجلسی لازم است، تا رأی در آن مقصد معلوم شود به همین جهت انعقاد مجلس را پیشنهاد خود نموده‌ایم. ترتیب انعقاد مجلس از قرار فصول ذیل است:

شرایط اعضاء مجلس

- ۱- احدی به عضویت قبول نخواهد شد مگر به مراتب مذکوره در ذیل به کلام الله مجید سوگند یاد کند و جان خود را رهینه این سوگند قرار دهد.
- ۲- قصدی جز خدمت به نوع و مجلس شورای ملی در نظر نداشته باشد.
- ۳- در حفظ مجلس شورای ملی تا به مقام ترک جان حاضر باشد.
- ۴- از روی عقیده قلبی به گفتار و کردار، دشمن ظلم و ظالم باشد.
- ۵- سر بدهد و سر ندهد یعنی جزای کشف سر مجلس را دادن سر خود داند.
- ۶- تمام اعضاء را در حکم شخص واحد بداند، یعنی خیانت به اعضاء را خیانت به خود بداند.
- ۷- کسی که داخل انجمن نشده اگر پدر و برادر باشد حکم بیگانه را دارد در اسرار مجلس و نباید به آنها اسرار گفته شود.
- ۸- موافقت و اتحاد هر یک از اعضاء قطع نمی‌شود مگر به مرگ
- ۹- مسافرت ترک جمعیت و اتحاد نمی‌کند.
- ۱۰- سن اعضاء کمتر از بیست نباید باشد.

حوادث دیگری رخ داد که بیشتر باعث نارضایتی عمومی گردید اقدامات مسیو نوز بلژیکی درباره اداره گمرک، اهانت حاکم کرمان به یکی از روحانیون بدرفتاری محمدعلی میرزا ولیعهد در آذربایجان و تخریب یک مدرسه مذهبی در تهران جهت واگذاری به بانک استقراضی روسیه وقتی علاءالدوله حاکم تهران عده‌ای از بازرگانان را به اتهام افزایش قیمت قند و شکر توقیف کرد تجار در مسجد شاه بست نشستند. وقتی آنها را از مسجد بیرون راندند به حضرت عبدالعظیم رفتند و عده‌ای از روحانیان نیز بدانها پیوستند و خواستار عزل علاءالدوله از حکومت تهران و نوز از

اداره گمرکات و تشکیل عدالتخانه گردیدند.^(۱)

کمیته مجازات

در این دوره عده‌ای که طالب آزادی و امنیت بودند کمیته‌ای بنام کمیته مجازات تشکیل دادند و مخالفان آزادی و مستبدان را به قتل می‌رسانیدند.

قبل از انقلاب مشروطیت ترور اشخاص در ایران معمول نبود و مردم از موضوع ترور و تروریسم آگاهی نداشتند و قتی عده‌ای از مردم قفقاز به ایران آمدند این کار را در ایران معمول کردند. برنامه کمیته مجازات این بود که با کشتن اشخاص مقتدر که ضد مشروطیت و آزادی مردم بودند، عدالت اجتماعی را در ایران برقرار کنند و دست انگلیس‌ها را از کشور ایران کوتاه نمایند. رهبران و بنیان‌گذاران این کمیته حسین لله و رشیدالسلطان بوده‌اند.

کمیته مجازات برای اشخاصی که قصد قتل آنها را داشتند قبلاً شبنامه‌ای که نقش یک فشنگ روی آن بود می‌فرستادند.

اولین قربانی تروریسم امین السلطان بود که به وسیله مردی به نام عباس آقا در مقابل مجلس شورای ملی به قتل رسید و قتی او را تعقیب کردند خود را نیز کشت.

بعد از او سید عبدالله بهبهانی را در منزلش به ضرب چند گلوله کشتند و بعد صنیع‌الدوله داماد مظفرالدین شاه را هنگام عبور از خیابان از پای درآوردند.

علاءالدوله را نیز در مقابل منزلش به قتل رسانیدند و سردار افخم که در قیام مردم بر علیه قرارداد دستور تیراندازی داده بود از میان بردند.

پس از اینکه وثوق‌الدوله رئیس الوزراء شد حسین لله و رشیدالسلطان را دستگیر کرد و به دار آویخت. نوشته‌اند که حسین لله و رشیدالسلطان در پای چوبه دار در مقابل چشم تماشاچیان طناب دار را بوسیدند و گفتند زنده باد آزادی.^(۲)

ناصرالدین شاه در دوران سلطنت طولانی خود خدمات زیادی در بهبود وضع مملکت رواج هنر و تشویق هنرمندان و اصلاحات اجتماعی کرده ولی عده‌ای به علت قتل امیرکبیر خدمات او را نادیده گرفته و از او به بدی یاد کرده‌اند.

۱- ایران عصر قاجار - لمتون، ترجمه، سیمین فصیحی ۴۰۵-۴۰۱

۲- تاریخ معاصر ایران - مؤسسه مطالعات فرهنگی ۱۴۱

اگر با دقت موضوع را بررسی کنیم می‌بینیم که ناصرالدین شاه زیاد مقصر نبوده و تحت تأثیر درباریان که به علت اصلاحات امیرکبیر مزایا و منافع خود را از دست داده بودند و همچنین مهدعلیا مادرش که وجود امیر را مانع دخالت او در کارها می‌دید، قرار گرفته است امیرکبیر هم از حدود وظایف خود گاهی خارج می‌شد و در ضمن نامه‌هایی که به شاه می‌نوشت رعایت آداب معمول را نمی‌کرد و بهانه بدست مخالفان می‌داد، البته نوشته‌های امیرکبیر جنبه نصیحت داشته نه اهانت ولی مادرش همیشه به او تلقین می‌کرد که تو شاه نیستی بلکه امیر شاه است که به تو چنین نامه‌هایی می‌نویسد. در یکی از نامه‌هایش امیر به شاه نوشته است با این طفره‌ها و امروز و فردا کردن و از کار گریختن در ایران به این هرزگی نمی‌توان سلطنت کرد. (سند شماره ۱۹)

در نامه دیگر نوشته است که برادران شما به مال و جان رعیت ابقا نمی‌کنند. امیرکبیر گاهی با شاه به گستاخی سخن می‌گفت و به نظر خودش میخواست او را راهنمایی کند ولی مخالفان امیرکبیر به خصوص مادرش از رویه او برای تحریک شاه استفاده می‌کردند. نوشته‌اند:

موقعی که شاه به اتفاق امیرکبیر به اصفهان رفته بود گاهی امیرکبیر جلوتر از شاه می‌رفت که شاید عمدی نبوده است ولی مخالفان از این موضوع استفاده کردند و به شاه می‌گفتند بعضی از مردم اصفهان تصور می‌کنند که شما برادر زن امیرکبیر هستید نه شاه، این سخنان در وجود شاه اثر خوشی نداشت و با تحریک مادرش بیشتر ناراحت می‌شد.

روزی ناصرالدین شاه از امیرکبیر پرسیده بود که برای خلاصی این مملکت از فقر و بدبختی چه باید کرد، او جواب داده بود «این مملکت پادشاهی می‌خواهد مثل شاه اسماعیل و یک نفر فرمانده قشون می‌خواهد مثل نادر و صدراعظمی مثل من تا به این بدبختی‌ها پایان داده شود.» عاقبت طرز گفتار امیرکبیر و تحریکات مادر شاه و مخالفان باعث گردید که ناصرالدین شاه او را از صدارت معزول کند بهمین جهت فرمان زیر صادر گردید.

«چون شغل صدارت عظمی و وزارت کبری زحمت زیاد دارد تحمل این زحمات بر شما دشوار است، شما را از آن کار معاف کردیم باید با کمال اطمینان مشغول امارت نظام باشید یک قبضه شمشیر و یک نشان که علامت ریاست کل عساکر است جهت شما فرستادیم.»

مخالفان امیر دست از توطئه بر علیه او برداشتند و شاه را از قدرت و موقعیت او نگران کردند و به کمک مادر شاه به هدف خود که از میان بردن امیر بود رسیدند.

شاه تصمیم گرفت او را از تهران دور کند بهمین جهت ضمن فرمانی او را به حکومت کاشان